

Олег Козерод

СУЧАСНА ЄВРЕЙСЬКА ГРОМАДА ЄВРОПИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ (НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)

Стаття є першим комплексним дослідженням, присвяченим проблемам та викликам, які стоять перед сучасною єврейською громадою Європи, в тому числі перед британським єврейством. Стаття містить аналіз основних проблем, пов'язаних з боротьбою з антисемітизмом, збереженням єврейської культурної спадщини та процесу організації благодійної допомоги у 2013 році. У підсумку сформульовані основні висновки щодо процесу розвитку основних інститутів сучасної британської єврейської громади.

Ключові слова: єврейська, Європа, громада, Велика Британія, антисемітизм, культура

Kozerod O. Modern Jewish Community of Europe: the main problems and challenges (for example Great Britain). Article is the first comprehensive research of the problems and challenges of Modern Jewish Community of Europe, considered the most important facts about development of British Jewishness. It also includes analysis of the fight with Anti-Semitism, preservation of Jewish Heritage and charity work in UK in 2013. As a result there are conclusion are formulated on

the basic problems of process of development of main institutions of Modern British Jewish Community.

Key words: Jewish, Europe, Community, United Kingdom, Anti-Semitism, Culture

Єврейська громада Великої Британії є однією з найбільших у Європі та таких, що динамічно розвивається. На сьогодні 300-тисячна єврейське населення має можливість безперешкодно розвивати єврейську культуру в своїй країні та підтримувати відродження єврейського життя у інших країнах Європи, які пережили Голокост та звільнилися від комуністичного минулого. Громада має унікальний досвід розвитку інститутів самоврядування та співробітництва зі владними структурами, який може бути корисним для інших країн континенту.

На сьогодні у Об'єднаному Королівстві діють декілька структур, які, зокрема, допомагають у розвитку релігійного та общинного життя та розв'язанні соціальних проблем членів єврейських громад Східної Європи, у тому числі України. Серед них такі відомі структури, як Jewish Chernobyl Children Committee (Єврейський Чорнобильський дитячий комітет), British Friends of Community of Lvov (Британські друзі громади Львова), Campaign for Soviet Jewry (Кампанія на підтримку радянських євреїв), World ORT (Світовий ОРТ) та World Jewish Relief (Всесвітня єврейська допомога у Європі) та інші. Найбільш впливовими структурами, які організують соціальну допомогу, є Всесвітня єврейська допомога, Об'єднані синагоги, Об'єднана єврейська допомога Ізраїлю та Об'єднана талмудична асоціація [1].

Об'єктом нашого дослідження є наявні на сьогодні серед єврейської громади Великої Британії проблеми та виклики і шляхи їх подолання. Предметом дослідження є ставлення європейської громадськості до ситуації навколо проблем антисемітизму, розвитку релігійних громад у період економічної кризи, ісламського тероризму та безпеки єврейської громади. *Метою дослідження* є виявлення та аналіз на основі матеріалів європейської преси, літератури та документальних джерел характерних особливостей процесу розвитку єврейської громади Великої Британії в сучасний період.

Питання розвитку єврейських організацій Великої Британії, у тому числі благодійних, порушувалося останнім часом у деяких роботах сучасних дослідників. Так, різні аспекти роботи благодійних організацій, спрямованої на підтримку єврейських зарубіжних громад, висвітлені у монографії Кейт Кан-Харіс та Бена Гідлі. «Турбулентні часи: сучасна єврейська громада Великої Британії». Робота містить аналіз сучасного британського єврейства, програм допомоги східноєвропейським євреям, починаючи з 1990-х років. Автори аналізують стратегію безпеки, яка була основним напрямом розвитку громади, концепцію нового антисемітизму, різні загрози з боку терористичних та ксенофобських формувань, які є викликом для життя усіх єврейських громад Європи [2].

Правовим аспектам розвитку благодійних організацій Великої Британії та інших країн Європи присвячена робота Милса Макгрегора-Лоундеса та Керри О'Халлорана. Дослідники порівнюють реформи в сфері благодійності у деяких країнах світу, зокрема Великої Британії, Австралії, Нової Зеландії і Сінгапуру та доходять висновку, що найбільш ефективною є система оподаткування, коли держава дозволяє громадянам спрямовувати свої податки на благодійні проекти за власним бажанням. Вони також підкреслюють, що потрібно розширити сферу благодійності за рахунок введення понять соціального капіталу, соціального інтерпрінерізму і благодійних ресурсів громадянського суспільства [3].

У енциклопедичному виданні «150 єврейських організацій Великої Британії» розглянуто особливості діяльності єврейських структур та основні види заходів, організованих цими структурами для допомоги єврейським громадам Східної Європи і, зокрема, України [4].

Великим випробуванням для єврейської громади Європи в цілому та Великої Британії зокрема стала фінансово-економічна криза, яка вплинула на усю сферу благодійності та життя громади загалом. Багато громад та синагог переживають складні часи та закриваються після десятиріч безперервної роботи.

Так, уже кілька років єврейська громада Бредфорда намагається врятувати міську синагогу від закриття та продажу. На сьогодні з міста виїхали практично усі євреї, в громаді залишилося лише 30 чол., внески членів громади вже давно не покривають витрат на експлуатацію будівлі і проведення общинних заходів.

Синагога була побудована в 1880 році і вже потребує реконструкції. У цій ситуації несподівано для членів громади на допомогу прийшла мусульманська громада міста – кілька ісламських організацій міста об'єдналися і взяли на себе зобов'язання врятувати будівлю синагоги, а також виділили 2 тисячі фунтів для лагодження даху будівлі. Як підкреслив голова єврейської громади Руді Лівор, спочатку його підтримували мусульмани, які проживають по сусідству, які були незадоволені перспективою перетворення синагоги в ресторан. Після цього знайомі порадили йому звернутися в комітет з надання допомоги при мусульманській громаді, який і виділив кошти на підтримку громади. Як наслідок, почалося плідне співробітництво з досить великою організацією Об'єднання мечетей Бредфорда. Як підкреслив секретар Об'єднання мечетей Бредфорда Зульфія Карім: «Я сподіваюся, що історія такого співробітництва на місцевому рівні надихатиме на взаєморозуміння в умовах загальної напруженості між єврейською та мусульманською громадами у світі... Єврейська громада Бредфорда існує понад 100 років ... Мене так вразила архітектура та історія синагоги, що ми не могли дозволити цьому руйнуванню» [5].

У зв'язку з фінансовою кризою в країні закриваються та руйнуються історичні об'єкти, пов'язані з єврейської спадщиною Великої Британії. Так, зокрема, одна з будівель у центрі Ліверпуля, пов'язаних з російсько-єврейською історією Великобританії, може бути знесена найближчим часом за рішенням місцевої влади. Це може статися незважаючи на те, що будівлю кошерного м'ясного магазину «Галкофф» внесено до списку архітектурних об'єктів «Англійської спадщини», які мають унікальну історичну цінність. Цей магазин був центром єврейського життя Північного Заходу Великобританії, він протягом ХХ сторіччя поставляв кошерне м'ясо не тільки місцевій громаді, а й багатьом суднам, що заходили в порт Ліверпуля, в тому числі і на сумнозвісний «Титанік». У 1979 році магазин розорився і був закритий. Починаючи з 2009 року історична будівля магазину знаходиться під загрозою знесення, на його місці планується побудувати один з кампусів Ліверпульської школи тропічної медицини. Знесенню перешкоджають експерти в галузі архітектури, адже, як зазначається в «Англійській спадщині»: «Будівля унікальна... і є красномовним

відображенням єврейської ідентичності Ліверпуля». Магазин був відкритий в 1907 році емігрантом з Росії Персі Галкоффом, у ньому застосовувалися передові технології. Так, вважається, це була перша м'ясна лавка Великобританії, в якій з'явився холодильник. На сьогодні син засновника бізнесу – 75-річний Івор Галкофф, який буквально виріс у цьому магазині, намагається врятувати історичну будівлю від зносу. Як підкреслив сам Івор Галкофф : «Уся наша сім'я неймовірно пишається нашою спадщиною... Мій дід купив магазин за 667 фунтів у 1907 році, і у мене зберігається до цих пір первинний договір про купівлю-продаж ... Це частина культурної спадщини єврейського Ліверпуля» [6].

Деякі єврейські організації вже закриті. Так, один із центрів єврейського студентського життя в Манчестері – «Гілель Хаус» припинив своє існування у липні 2013 року у зв'язку з браком фінансування. «Гілель Хаус» був відкритий в 1959 році завдяки зусиллям кількох єврейських організацій міста. Це був гуртожиток для студентів вузів Манчестера, які хотіли отримувати кошерне харчування й брати активну участь у виконанні релігійних заповідей. В останні роки в «Гілель Хаусі» було 30 кімнат для проживання студентів, з яких більшість пустували. Цього року в гуртожитку жило лише 8 студентів. Як зазначав глава Манчестерського Комітету «Гілеля» 85-річний доктор Сідней Байгель: «Будівля щораз менше і менше використовувалася для потреб єврейської спільноти. Я вклав більше 50 років свого життя в нього і дуже розчарований тим, що справа дійшла до цього». Згідно з останніми статистичними даними, кількість єврейських студентів у Манчестері постійно знижується. Так, за останнє десятиліття воно знизилося з 1000 до 400 в цьому році. Найближчим часом будівлю «Гілель Хаусу» буде продано [7].

Ці факти свідчать про досить складні часи у житті британського єврейства, яке переживає, разом з іншими громадами Європи, період кризи. Слід зазначити, що будівлі релігійних громад не продавали навіть у періоди найважчих випробувань періоду ХХ століття. Але члени громади, в цілому, не втрачають оптимізму та не припиняють програми допомоги євреям Східної Європи та інших регіонів світу.

Однією з найважливіших для сучасної єврейської громади Об'єднаного Королівства є проблема антисемітизму. У боротьбі з цим явищем владі Великої Британії та приватним охоронним структурам вдалося досягти великих успіхів. Так, у першій половині 2013 року вперше за багато років був зафіксований найнижчий рівень антисемітизму. Кількість антисемітських інцидентів у Великобританії знизилася на третину, порівняно з першою половиною 2012 року. Нині про це стало відомо після публікації даних Community Security Trust – організації, що опікується охороною єврейських общинних об'єктів по всій країні. Всього за період з січня по кінець червня цього року була зареєстровано 219 випадків проявів антисемітизму. Цей показник на 30 відсотків нижчий, ніж за такий самий період минулого року, і найнижчий з 2003 року. З 219 зареєстрованих випадків 29 було кваліфіковано як «насильницькі напади на ґрунті антисемітизму». Решта – здебільшого пошкодження власності, графіті і словесні образи, а також антисемітські повідомлення в соціальних медіа. Рівень антисемітизму впав по всій країні, крім Манчестера, де спостерігалось невелике зростання – 81 інцидент, порівняно з 79 – торік. Як, зокрема, підкреслив представник CST Марк Гарднер: «Будь-яке зменшення кількості антисемітських інцидентів можна вітати, однак ми завжди насторожено ставимося до короткострокових тенденцій, оскільки знаємо, що про численні злочини, скоєні на ґрунті ненависті, не повідомляється» [8].

Незважаючи на оптимістичну статистику, в країні загострилася проблема антисемітизму на футбольних полях. У зв'язку з тим, що в ситуації великого скупчення людей важко реєструвати такі випадки, громадські організації розробили спеціальні технічні пристрої до фіксування подібних злочинів. Так, з 2013 року футбольні вболівальники матимуть можливість повідомити про прояви расизму та антисемітизму завдяки новому додатку до смартфона, розробленому фахівцями організації Kick It Out, що займається боротьбою з проявами такого явища. Додаток було розроблено за підтримки фахівців британського відділення організації «Макабі» і Community Security Trust. Додаток дозволить громадянам, які знаходяться на трибунах стадіонів або на вулицях, анонімно повідомляти про прояви расизму, антисемітизму та ксенофобії.

Додаток є безкоштовним для iPhone і Android і допоможе уболівальникам, яким досить-таки набридли прояви цих ганебних явищ на стадіонах країни, повідомляти про них у відповідні органи. Так, згідно з опитуванням 5400 британських уболівальників, яке провели експерти організації Kick It Out, з'ясувалося, що 31 відсоток з них мав можливість коли-небудь спостерігати расистські прояви на стадіонах. Як, зокрема, зазначав директор КЮ Роїзін Вуд: «Більшість любителів футболу розповіли фахівцям Kick It Out про те, що вони хочуть реальних дій для позбавлення від дискримінації на всіх рівнях... Ці нові інструменти допоможуть любителям гри, клубам і відповідним органам виявляти випадки дискримінаційної поведінки». Також у рамках співпраці Kick It Out і Асоціації професіональних футболістів будуть розроблені програми, завдяки яким про випадки расизму та ксенофобії зможуть повідомляти в поліцію навіть футболісти, які перебувають на полі [9].

Незважаючи на це, в країні є ще декілька питань з цього приводу, щодо яких точиться суспільна дискусія. Так, протягом 2013 року в країні проходять дебати з приводу того, чи можна називати євреїв образливим для більшості членів громади словом «жид» (Yid). Протягом року більшість єврейських організацій спільно з іншими громадським об'єднаннями, зокрема, Футбольною Асоціацією країни, дійшли висновку, що вживання цього слова потрібно заборонити. Але в середині вересня з'явилася заява прем'єр-міністра Девіда Кемерона, який зазначив, що вболівальники, які вживають слово «жид» на британських стадіонах у рамках скандування речівок, мають на це право. Така заява політика з'явилася вже після того, як Футбольна Асоціація, по суті, вирішила це питання, суворо заборонивши уболівальникам будь-яких клубів, включаючи «Тоттенхем Хотспур», вживати це слово. Лише за тиждень до заяви прем'єр-міністра керівництво Футбольної Асоціації країни оприлюднило спеціальну заяву, яке було розроблено фахівцями з питання антисемітизму та расової і релігійної ненависті, в якій чітко зазначилося, що використання слова Yid («жид») на стадіонах буде каратися аж до кримінальної відповідальності.

Заява була підтримана Радою депутатів британських євреїв та громад Охоронним фондом, що займається боротьбою з антисемітизмом і нападами на ґрунті релігійної та расової ненависті на

території Великобританії. Реакція FA була зумовлена цілою низкою інцидентів і витівок уболівальників, у тому числі, коли прихильники «Вест Хема» в ході матчу з «Тоттенхем Хотспур» видавали шипіння на трибунах, що символізує загибель євреїв у газових камерах. І ось Девід Кемерон знову підкинув дров у вогонь, зазначивши, що не можна притягати до відповідальності таких уболівальників, поки вони не будуть вживати слово «жид» на ґрунті релігійної чи расової ненависті. Як розвиватиметься громадська дискусія з цього питання, покаже час [10].

Велику увагу влада приділяє боротьбі з виданням анисемітських книжок. Спеціальні органи проводять моніторинг бібліотечних фондів, причому не тільки на англійській, а й інших мовах. Так, зокрема, у серпні 2013 року у британській бібліотечній мережі впродовж тижня були знайдені два примірники книги антисемітського змісту мовою урду. Книга пакистанського письменника Куайсара Саліма за назвою «Буря» («The Storm») була опублікована у видавництві «Карачі медіа Графікс». На обкладинці зазначеного роману зображена Зірка Давида, в самій книзі розповідається про єврейського правителя вигаданої країни Джудіани, яка прагне до світового панування. Очевидно, автор мав на увазі Державу Ізраїль. Британські фахівці з питання антисемітизму виявили лише два примірники роману у бібліотеці Willesden Green в Бренті на північному заході Лондона і бібліотеці Tooting на півдні Лондона, але відразу повідомили про це поліції і преси. Книга мала і англійську назву – «Чингісхан 21-го століття» містила коротку анотацію. Як підкреслив експерт, який прочитав усю книгу на урду: «Якщо хтось відчуває ненависть до євреїв, він може додатково використовувати книгу, щоб сказати: «Бачте, я був правий щодо єврейської змови. Автор книги доводить це». Віце-президент Ради депутатів британських євреїв Джонатан Аркуш зазначив: «Те, що така книга знайдена в британській публічній бібліотеці, є вкрай тривожним фактом. Ми звернемося до бібліотек з вимогою вилучити цю книгу негайно». Як, зокрема, підкреслив глава Антидифамації Ліги Орен Сігал: «Ця книжка абсолютно антисемітська. Вона відтворює антисемітські теорії змови. Слова та ідеї, які можна знайти на сторінках книги, дуже небезпечні і можуть викликати екстремізм». Примірники книги були закуплені районними бібліотеками у постачальника літератури на урду – книжкового центру в Бредфорд [11].

Незважаючи на це, за останній рік в країні досягнуто великих успіхів у боротьбі з антисемітизмом як явищем. Зокрема, був висланий з країни ісламський проповідник Абу Катада, який публічно закликав до вбивства членів єврейської громади. Восьмирічна сага з видворення ісламського діяча, який закликав до проведення терористичних актів і вбивств на ґрунті ненависті, обійшлася британським платникам податків у 2 мільйони фунтів. У червні 2013 року одна з проповідей стала останньою для Катади у Об'єднаному Королівстві, якого передали владі Йорданії під обіцянку гуманного ставлення до нього з боку слідчих органів. Катада приїхав у країну в 1993 році як політичний біженець з Йорданії, отримав британський паспорт і працював у мечеті Фінчлі в Лондоні, закликаючи на проповідях до знищення євреїв і «невірних» інших національностей. Адвокати проповідника, якого вважали правою рукою Усами бін Ладена в Європі, довгі роки грали на відмінності британської та європейської правових норм, що стосуються прав людини. У підсумку, депортація Абу Катади стала можливою після того, як британський уряд підписав спеціальну угоду з Йорданією щодо того, що йому не загрожують тортури в цій країні [12].

Керівництво Великої Британії також виступило з великим політичним зверненням – боротьба з антисемітизмом у всьому світі. Ще у 2009 році з цією метою була складена та підписана Лондонська декларація щодо боротьби з антисемітизмом, до якої приєдналися представники еліт різних країн й, зокрема, парламентарії [13]. Так, голова Міжпарламентської коаліції у справі боротьби з антисемітизмом член британського парламенту Джонн Манн висловив подяку політикам Австралії, які активно підтримали Лондонську Декларацію з боротьби з антисемітизмом. Після того, як у квітні декларацію підписала прем'єр-міністром Австралії Джулія Гіллард, протягом травня більше 100 австралійських парламентаріїв поставили свої підписи під документом. Тепер Джон Манн сподівається, що такий приклад наслідуватимуть політики інших країн. «Ми захоплені від підтримки з боку австралійського уряду і парламентаріїв від різних партій. Ми сподіваємося, що ця новина з Австралії буде заохочувати колег в інших частинах світу наслідувати їхній приклад», – наголосив Манн. На сьогодні під документом поставили підписи чотириста чоловік з більш ніж

шістдесяті країн світу, у тому числі 50 представників Канади, 18 – Великобританії, 6 – Ізраїлю та 2 – США. Серед них – такі відомі політики, як Гордон Браун, Девід Кемерон, Стівен Харпер і Джулія Гілард. Документ закликає «викрити і ізолювати політичних суб'єктів, які підбурюють до ненависті, спрямованої проти євреїв та єврейської Держави Ізраїль. У ньому також підтверджується визначення антисемітизму, дане в 2005 році Європейським центром моніторингу расизму та ксенофобії, згідно з яким деякі випадки в бік Держави Ізраїль можуть кваліфікуватися як антисемітські [14].

При цьому проблему самої єврейської громади Великої Британії у важкі часи економічної кризи вирішили розв'язувати на найвищому рівні. Так, початок роботи британського Парламенту восени 2013 року ознаменувався урочистим засіданням, присвяченим створенню Міжфракційної групи на підтримку британського єврейства. Нова група буде займатися англо-єврейськими взаєминами і регулювати всі пов'язані з ними питання. У ході першого засідання був обраний голова та його заступники, а також окреслені основні напрями роботи об'єднання. Як відзначив у спеціальному листі член Парламенту від округу Хендон Метью Офффорд, що відповідає за формування групи, вона не дублюватиме роботу інших груп, у тому числі Міжфракційної групи у справі боротьби з антисемітизмом, створеної в 2005 році, а розв'язуватиме питання, пов'язані з життям єврейської громади країни.

Створення цієї групи планувалося ще влітку, проте депутати вирішили дочекатися приїзду з літніх канікул членів Палати лордів і зробити це за наявності повного складу Парламенту. Як зазначають експерти, ознаменування початку роботи британського Парламенту створенням такої групи дає велику надію на те, що інтереси членів єврейської громади країни цього року будуть враховуватися повною мірою і це поліпшить ситуацію з розвитком мультикультуралізму в Сполученому Королівстві. Ідея створення подібних об'єднань є позитивною для міжнаціональних відносин й, можливо, її підхоплять у парламентах інших країн Євросоюзу, в тому числі у Східній Європі. На сьогодні свою участь у цій групі підтвердили 45 депутатів Парламенту [15].

Проблемами єврейської в Великобританії громади займається не тільки законодавча, але й виконавча влада. Зокрема, керів-

ництво Міністерства освіти змінило свою позицію щодо викладання іврит у початкових школах. Раніше чиновники на чолі з міністром Майклом Гоув підготували спеціальний список іноземних мов, які можуть викладатися в початковій школі як невід’ємна частина державної навчальної програми. До нього увійшли лише італійська, іспанська, французька, китайська, латинська і давньогрецька мови. Керівництво Ради депутатів британських євреїв, організації, що об’єднує єврейські общинні структури країни, висловило рішучий протест проти цього рішення і список був анульований. У нові плани міністерства входить створення двох списків мов, які будуть викладатися за рахунок державного бюджету – сучасних і давніх. Таким чином, будь-який учень зможе обрати дві мови для навчання. Увійде іврит в список давніх чи його занесуть до списку сучасних мов – покаже найближче майбутнє. З приводу деталей національного навчального плану на найближчий час перед єврейськими школярами на початку цього навчального року вже виступали міністр Гоув і прем’єр-міністр країни Девід Кемерон, який спеціально завітав до єврейської школи у Хендоні на півночі Лондона [16].

При цьому Міністерство культури країни опікується проблемою збереження єврейської культури. Так, зокрема, завдяки зусиллям голови відомства у 2013 році вдалося відстояти єврейські гобелени, які становили частину єврейської культурної спадщини країни. Рідкісні шовкові гобелени зі зображенням Єрусалимського храму залишаться у Великобританії завдяки зусиллям Міністерства культури і анонімного покупця. Сім гобеленів на шовку 18-го століття, зроблених в Італії чи Голландії, належали приватному британському власнику протягом 50 років. У березні цього року вони були виставлені на продаж за ініціативи нового власника, однак міністр культури Ед Вейзен втрутився і заблокував продаж гобеленів, пояснивши це тим, що «вони мають велике значення для вивчення єврейського ритуального мистецтва». Заборона на продаж закінчилася в травні, проте вона була продовжена до серпня і, нарешті, 20 серпня стало відомо, що анонімний британський покупець викупив гобелени за 120 тисяч фунтів і тепер вони будуть виставлені на загальний огляд та залишаться частиною британської культурної спадщини [17].

Слід зазначити, що сучасна єврейська громада Європи є однією з найчисельніших у світі та найбільш захищених у правовому сенсі. Найвне законодавство країн Європейського Союзу дозволяє захищати права національних меншин та безперешкодно розвивати культуру, мову, національну свідомість єврейського народу. На сьогодні права національних меншин гарантуються політичним керівництвом країн ЄС, зокрема, Великої Британії, які опікуються повсякденним життям єврейської громади країни та допомагають у розв'язанні основних проблем та подоланні викликів, які постають перед єврейською громадою. Але підтримка влади не розв'язує усіх проблем, зокрема, тероризму, який націлений саме проти членів єврейської громади, антисемітизму, расизму тощо. Вивчення досвіду роботи органів влади Великої Британії є на сьогодні дуже актуальним для сучасних східно-європейських партнерів ЄС, зокрема України. Запровадження деяких, найбільш вдалих, заходів щодо боротьби з антисемітизмом, захисту культурної спадщини, охорони релігійних об'єктів є важливим кроком для сучасної України, яка тільки починає свій шлях до Об'єднаної Європи, маючи для цього усі можливості та відповідний рівень міжнаціональної та міжрелігійної толерантності.

---

1. Еврейская благотворительность в Великобритании // Jewish News. – 6 травня 2011. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://jn.com.ua/Diaspora/uk_0605.html

2. Turbulent times: the British Jewish community today by Keith Kahn-Harris, Ben Gidley. – London: Continuum Collections, 2010. – 248 pp.

3. Modernising Charity Law: Recent Developments and Future Directions by Myles McGregor-Lowndes, Kerry O'Halloran. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2010. – 296 pp.

4. Козерод О.В. 150 еврейских организаций Великобритании. Путеводитель/ О.В. Козерод. – К.: Бланксервис, 2006. – 182 с.

5. Мусульманская община Бредфорда поможет спасти городскую синагогу от закрытия // Газета «Достижения». – 2013. – 20 марта. – С.3.

6. Butcher's heritage site is under threat of the chop // Jewish Chronicle. – 2013. – 12 Auhust. – P.4.

7. Манчестерский «Гилель Хаус» будет закрыт // Газета «Достижения». – 2013. – 14 июля. – С.4.

8. В Британии зафиксирован самый низкий уровень антисемитизма за прошедшие 10 лет // Газета «Достижения». – 2013. – 25 июля. – С.5.

9. Smart way for football fans to report racism // Jewish Chronicle. – 2013. – 29 May. – P.4.
10. David Cameron: Yid is not speech when it's Spurs // Jewish Chronicle. – 2013. – 18 September. – P.5.
11. Two copies of an anti-Semitic book were found stocked in the library network// The Era newspaper. – 2013. – 15 August. – P.11.
12. Abu Quatada deportation treaty approved by UK // The Guardian. – 2013. – 21 June. – P.12.
13. The London Declaration on Combating Antisemitism // Inter-parliamentary Coalition for Combating Antisemitism. – 2009. – 17 February. – P.6.
14. UK chair of coalition into combating anti-Semitism hails Australian support // J-Wire. – 2013. – 22 May. – P.6.
15. Члены британского Парламента начнут заниматься проблемами еврейской общины // Газета «Достижения». – 2013. – 12 сентября. – С.4.
16. Правительство Великобритании озабочено судьбой иврита в начальной школе // Газета «Достижения». – 2013. – 9 июля. – С.3.
17. Министр культуры Великобритании остоял еврейские гобелены // Газета «Достижения». – 2013. – 23 августа. – С. 4.